

לעמ - Milner Moshe

"ניצחנו או הפסדנו?" השיח התקשורתי בישראל על מלחמת לבנון השנייה, 2006-2016

ציפי ישראלי

המכון למחקרי ביטחון לאומי

THE INSTITUTE FOR NATIONAL SECURITY STUDIES

INCORPORATING THE JAFFEE
CENTER FOR STRATEGIC STUDIES

TEL AVIV UNIVERSITY
אוניברסיטת תל אביב

עשור
למלחמת
לבנון

מבוא

מלחמת לבנון השנייה נתפסת בזיכרון הקולקטיבי הישראלי ככישלון צבאי. במלחמה זו מילאה התקשורת תפקיד משמעותי, והיו שטענו שהיה לה חלק נכבד בציור המלחמה ככישלון. בחלוף השנים התגבשה הבנה בשיח הציבורי והפוליטי ביטחוני, כי לאור עשר שנות השקט בגבול הצפון, תוצאות המלחמה היו טובות יותר מהרושם שהתגבש עם סיומה. לאור זאת, חשוב לבחון את מקומה של התקשורת בעיצוב השיח על המלחמה בעשור שחלף.

כשפרצה המלחמה, התלכדה התקשורת מרצון מאחורי המנהיגות ותמכה במהלך המלחמתי. למעט חריגים, אמצעי התקשורת המרכזיים סיקרו את המלחמה באופן בלתי ביקורתי, שנראה "מגויס" כמעט לחלוטין. הם יצרו אווירה של תמיכה מלאה ומוחלטת במלחמה ובצדקתה, והדחיקו את סימני השאלה. אולם, ככל שנמשכה המלחמה, ככל שעלה מספר הנפגעים וגברו מטחי הרקטות והטילים על יישובי הצפון, וככל שנחשפה הביקורת של אנשי המילואים לאחר המלחמה, כך גברה הביקורת התקשורתית

לכל מלחמה יש הסיפור שלה, שמתגבש לפניה, במהלכה או אחריה. עם השנים משתנים הסיפורים, הגיבורים, האתוס והמיתוסים. מרבית מחקרי הזיכרון הקולקטיבי מתמקדים בשאלה כיצד חברות בונות את עברן מנקודת המבט של ההווה, וכיצד עברה של הקבוצה מעוצב על פי האינטרסים והפוליטיקה הנוכחיים.¹ עיסוק בשאלות הנוגעות לזיכרון המלחמות בישראל עשוי להתגלות כמשמעותי, שכן זיכרון מלחמות העבר מעצב לעתים את פני המלחמות הבאות. התפתחותה של תקשורת ההמונים חוללה מהפך באופן תפיסת הזיכרון. הזכות לספר את העבר, שהייתה שמורה רק לפוליטיקאים, ללוחמים, לאנשי אקדמיה ולאליטות, הפכה כיום לנחלת הכלל, ותקשורת ההמונים הייתה למוקד חשוב בעיצוב הזיכרון הקולקטיבי. התקשורת נוטלת חלק מרכזי בקיבוע דימויים ובעיצוב תמונת האירועים, ומשמשת כזירה לפירוש משמעותם וליצירת

השקפת עולם.² כאמור, יש לתקשורת חשיבות מיוחדת גם בעיצוב זיכרון המלחמות.³ יצוין כי ספרות המחקר עוסקת בעיקר בסיקור התקשורתי של המלחמות בזמן התרחשותן (במיוחד אם הן קצרות יחסית) ולא בזיכרון המתעצב שלהן לאורך שנים.

מאמר זה עוסק בעיצוב תפיסת המלחמה לאחר סיומה ולאורך זמן. המאמר ינסה לבחון את התמורות בשיח התקשורתי סביב מלחמת לבנון השנייה מאז סיומה ב־2006 ועד שנת 2016, ובכלל זה את הגורמים שהשפיעו עליו, מאפייניו והשלכותיו. המאמר יעשה הבחנה בין שני היבטים של הסיקור התקשורתי את תפיסת ההצלחה מול תפיסת הכישלון במלחמה – ההיבט המהותי וההיבט האופרטיבי. ההיבט המהותי מכוון להגדרת התכלית והיעדים המדיניים שקבעה הממשלה, ויבחן אם אלה הושגו בסיום המלחמה; ההיבט האופרטיבי מתייחס לאופן ניהול המלחמה וביצוע המשימות על ידי צה"ל.

מאחר ומדובר בתקופה ארוכה, הסיקור התקשורתי נבדק ברמה יומיומית בחודשים יולי־אוגוסט כל שנה, ובמהלך אירועים ביטחוניים נוספים בגבול הצפון.⁴ המאמר מתמקד בעיקר בתקופה שלאחר פרסום דוח ועדת וינוגרד, דהיינו החל מינואר 2008. הוא כולל ניתוח תוכן איכותני של כל הפריטים התקשורתיים שעסקו בנושא, הן בממד האינפורמטיבי־חדשותי והן בממד הפובליציסטי־פרשני, וזאת בכלי התקשורת המרכזיים בישראל בתקופה הנחקרת: "ידיעות אחרונות", YNET, "ישראל היום"⁵ וערוץ 2.

רקע: מלחמת לבנון השנייה והתקשורת הישראלית

ספרות המחקר עסקה רבות באופי הסיקור התקשורתי של מלחמת לבנון השנייה.⁶ התקשורת מילאה תפקיד מרכזי במהלך המלחמה, כששני הצדדים הנלחמים ניסו להשפיע באמצעותה על תודעת היריב.⁷ הייתה זו גם מלחמה שבמהלכה נמתחה ביקורת על התקשורת משני הקטבים של השיח הציבורי והפוליטי. הגישה הרווחת יותר גרסה שהתקשורת פגעה בביטחון המדינה, במורל

המאמר לקוח ממזכר מיוחד: 'העשור השקט': 2006-2016, בהוצאת המכון למחקרי ביטחון לאומי, שצפוי להתפרסם במהלך 2016.

של ענייני צבא וביטחון בעשור הראשון של המאה העשרים, בדמוקרטיה המערבית בכלל ובישראל בפרט. המדובר בשיח שהפך למורכב יותר, וכולל סיקור המתגייס מרצון לתמיכה בצבא ובשלטון, אך בה בעת ביקורתי במובנים רבים.¹³

הביקורת השלילית בתקשורת על ניהול המלחמה נמשכה בפרק הזמן המידי שלאחריה. תקופה זו התאפיינה בריבוי ועדות וכנסים אקדמיים שעסקו במלחמה (ועדת יונגד שפרסמה דוח ביניים ודוח סופי, מבקר המדינה שפרסם דוח על המלחמה, תחקירי צה"ל, ועדת התקשורת של מועצת העיתונות). כל אלה הביאו לכך שהעיסוק במלחמה בשנה שלאחריה תפס מקום מרכזי בתקשורת. חלון הראווה של הוועדות שימש להצגת המלחמה ככישלון בצד הישראלי. ישראל הצטיירה כמי שהפסידה במלחמה, או לכל הפחות כמי שהחמיצה הזדמנות לניצחון ולא השיגה דבר. הכתבות עסקו בעיקר בהיבטים אופרטיביים של ניהול הלחימה, בהיערכות הלקויה של צה"ל, וכן בביקורת אישית כלפי מקבלי ההחלטות, הן בדרג המדיני והן בדרג הצבאי.¹⁴

ככל שחלפו השנים, ירדה מלחמת לבנון השנייה באופן הדרגתי מסדר היום התקשורתי, והעיסוק בה נדחק לשולי החדשות. המלחמה כמעט ולא עמדה מאז על סדר היום התקשורתי, גם לא באירועים שהתקשרו אליה, כמו למשל החזרת גופות החיילים החטופים (אהוד גולדווסר ואלדד רגב) ב־2008, ובמהלך תקריות בודדות בגבול הצפון לאורך השנים. גם הסיקור בימי השנה למלחמה הלך והתמעט ככל שחלפו השנים, ונטה להתרחק מניתוח תוצאותיה ולהתמקד בסיפורן האישי של המשפחות השכולות.

תפיסת תוצאות המלחמה במבחן הזמן

לאורך השנים שחלפו הופיעו בשיח מעת לעת התייחסויות שעיצבו את הזיכרון הקולקטיבי של מלחמת לבנון השנייה. התקשורת המשיכה את הביקורת על מקצועיותו של צה"ל במהלך המלחמה, ובפרט על מפקדיו, וזאת בין השאר באמצעות ציטוטים של בכירים בחזבאללה,

הציבור והחיילים, עד כדי סיכון חיי הלוחמים. היו שטענו כי התקשורת אחראית לתפיסות השגויות באשר לתוצאות המלחמה ולפסימיות הכללית שאחזה בציבור הישראלי בעקבותיה.⁸ גישה שנייה ופחות רווחת הצביעה על היעדר ביקורת בתקשורת כלפי הממסד, והצגה של "חצי הכוס המלאה". הדיון בנושא זה הוביל את מועצת העיתונות להקמת ועדה שתדון בקביעת כללי אתיקה מיוחדים לתקשורת בעת מלחמות.

לגופו של עניין, ניתן ליישב את הסתירה בין הגישות דרך ממצאי המחקרים, המראים כי שתיהן מגובות בעובדות: כשפרצה המלחמה, התלכדה התקשורת מרצון מאחורי המנהיגות ותמכה במהלך המלחמה. למעט חריגים, אמצעי התקשורת המרכזיים סיקרו את המלחמה באופן בלתי ביקורתי, שנראה "מגויס" כמעט לחלוטין. הם יצרו אווירה של תמיכה מלאה ומוחלטת במלחמה ובצדקתה, והדחיקו את סימני השאלה. אולם, ככל שנמשכה המלחמה, ככל שעלה מספר הנפגעים וגברו מטחי הרקטות והטילים על יישובי הצפון, וככל שנחשפה הביקורת של אנשי המילואים לאחר המלחמה, כך גברה הביקורת התקשורתית. עתה היא התמקדה סביב המסר: "המלחמה צודקת ונכונה, אבל מקבלי ההחלטות לא ניהלו אותה כמו שצריך, ולכן הפסדנו". כלומר, הביקורת הייתה על ניהול המלחמה ולא על הצידוק לקיומה, שהיה כמעט לקונצנזוס תקשורתי.⁹ גם במהלך הקרקעי בסוף המלחמה, קולם של הפרשנים שהתנגדו לפעולה כמעט ולא נשמע, לעומת שורה ארוכה של עיתונאים שתמכו בה, כאילו "דחפו" את המדינה לקרב.¹⁰

מוקד אחר של הביקורת היה סיקור חזית העורף. החל מהשבוע השלישי ללחימה נעלם הדימוי והייצוג של העורף כחזק. במקומו החל שיח תקשורתי ביקורתי שנתן ביטוי למצוקת העורף.¹¹ המסקנה העולה מכך היא כי גם כשנמתחה ביקורת בסוגיה זאת, הייתה זו ביקורת על היעדר המוכנות של העורף ועל ליקויים בהתנהלות העורפית, ולא ביקורת על מהות המלחמה והאם היא הצדיקה את המחיר ששילם העורף.¹² מבחינה זו, נמצאה התאמה לדפוס מייצג לכלל הסיקור התקשורתי

המאמר לקוח ממזכר מיוחד: 'העשור השקט': 2006-2016, בהוצאת המכון למחקרי ביטחון לאומי, שצפוי להתפרסם במהלך 2016.

כה גדול, כפי שהמלחמה מוסגרה מיד בסיומה. לצורך זה צוטטו גורמים בצה"ל בשנת 2012 כי "המערכה הבאה תהיה קשה יותר [...] כל יום שקט שהצלחנו להשיג הוא הישג אדיר",²³ וכן: "צה"ל סוגר שש שנים הכי יציבות שהיו לנו בגזרה מאז תחילת שנות השבעים. זה מתבטא בתיירות ובשקט ממנו נהנים תושבי הצפון".²⁴ מאמר פרשנות הסביר, בין השאר, כי "אמ"ן מעריך כי המלחמה הבאה לא תפרוץ הקיץ, ואולי אף תידחה לזמן ארוך יותר. זאת, בעיקר מפני שמלחמת לבנון השנייה, על כל קלקוליה, הצליחה להשיג הרתעה יציבה, המחזיקה מעמד כבר ארבע שנים. הרתעה זו אולי רק דוחה את המלחמה הבאה, אך גם זה הישג לא מבוטל מנקודת ראותו של כל אחד מאתנו".²⁵ מאמר אחר קבע כי הייתה זו "מלחמה מוזרה, מפני שניהולה היה כושל והיא חשפה ליקויים חמורים בכוננות ובמוכנות של צה"ל, אך התוצאה האסטרטגית של מלחמת לבנון השנייה יכולה להירשם כהצלחה חלקית [...] כתוצאה מהרתעה זו חזבאללה אינו פועל נגדנו כבר חמש שנים, וגבול לבנון שקט ברוב ימות השנה".²⁶

במהלך מבצע "צוק איתן" (2014) היו פרשנים שהשוו בין מלחמת לבנון השנייה ובין המבצע, אגב הדגשת הטיעון הבא: "מלחמת לבנון השנייה לימדה את כולנו שתוצאות מלחמה נמדדות לאורך זמן, ולא ניתן להסיק ברגע האם מדובר בהצלחה או כישלון. רק לאורך זמן ניתן ללמוד אם הושג שקט והמלחמה הצליחה, או לא".²⁷ אינדיקציה שכחה בה השתמשה התקשורת כדי לתמוך בגישה זו הייתה העובדה שנשראללה מסתתר, כעדות להפסד של חזבאללה: "נסראללה, ניתן לקבוע, יוצא ממלחמת לבנון השנייה קטן, אבל מה זה קטן. מאז סיום המלחמה חי מזכ"ל חזבאללה במחילות בבירות, ולא ראה אור יום מחשש שישראל תחסל אותו".²⁸

מעניין לציין כי סקרי דעת קהל לאורך השנים מעלים תמונה דומה של פרשנות הציבור למלחמה ביחס לפרשנות התקשורת. בזמן המלחמה ומיד לאחריה מתח הציבור ביקורת על ניהול המלחמה, שחיצה הופנו אל מקבלי ההחלטות. רגשות מעורבים הובעו כלפי תוצאות המלחמה, הן מיד

ובמיוחד של המזכ"ל חסן נסראללה. כך, למשל, צוטט נסראללה בשנים 2007-2008: "ישראל כשלה במודיעין במלחמה",¹⁵ ו"ישראל לא השיגה אף אחת מהמטרות שלה במלחמה".¹⁶ המסר הועבר גם דרך ציטוט דבריהם של בכירים במערכת הביטחון, לפיהם היו ליקויים בתפקוד צה"ל במלחמה. כך, למשל, צוטט אלוף (מיל") משה קפלינסקי בשנת 2009: "טעות לבנון – מפקדים נשארו בפלזמות".¹⁷ כותרות הכתבות בתקופות שונות נתנו אף הן ביטוי לקו זה: "סרטון הממחיש את הכשלים",¹⁸ ו"לקראת שיקומו המלא [של צה"ל] מהשפל החמור שהתגלה במלחמת לבנון השנייה".¹⁹ בשלב מאוחר יותר כבר ניתן היה למצוא ציטוטים פחות חד-משמעיים, כגון ציטוט של סגן הרמטכ"ל בשנת 2013: "אייזנקוט: אולי לא עמדנו בציפיות, אבל זה ברור עכשיו שחזבאללה הפסיד במלחמה [...] ייתכן שהיו כשלים, אך הניצחון הינו מנת חלקנו [...] זה ברור עכשיו". כלומר, ברטרנספקטיבה, הכשלים בהפעלת הצבא הפכו להצלחה בטווח הארוך.²⁰

השיח סביב התוצאות ארוכות הטווח של המלחמה העלה על נס את השקט שנוצר בגבול הצפון לאורך זמן כמדד להצלחה במלחמה. הווה אומר, השקט בצפון מוכיח שהמלחמה הייתה מוצדקת, ואולי הוא ההוכחה הטובה ביותר לכך שלא מדובר בכישלון כה גדול, כפי שהמלחמה מוסגרה מיד בסיומה

עם חלוף השנים, התקשורת לא דנה במהות המלחמה ובשאלת צדקתה. כתבה חריגה באופייה פורסמה ב־2009, והובלטו בה דבריו של אלוף פיקוד הצפון דאז, גדי אייזנקוט: "המטרה הייתה צודקת וקטעה מציאות בלתי נסבלת בצפון".²¹ כתבה זו הייתה בבחינת היוצא מהכלל שמעיד על הכלל, כשלצדה פורסמו מעט כתבות שהתייחסו למלחמה כלא צודקת.²² השיח סביב התוצאות ארוכות הטווח של המלחמה העלה על נס את השקט שנוצר בגבול הצפון לאורך זמן כמדד להצלחה במלחמה. הווה אומר, השקט בצפון מוכיח שהמלחמה הייתה מוצדקת, ואולי הוא ההוכחה הטובה ביותר לכך שלא מדובר בכישלון

המאמר לקוח ממזכר מיוחד: 'העשור השקט': 2006-2016, בהוצאת המכון למחקרי ביטחון לאומי, שצפוי להתפרסם במהלך 2016.

עומק ששמו להן ליעד לנתח אותם, בעיקר סביב יום השנה למלחמה. הלך הרוח בין השורות הבלטי את חזבאללה כאויב חזק ורציני, שיש לקחת אותו ברצינות. דפוס סיקור אופייני מתבטא בציטוטים לוחמניים שנתפסו כמאיימים על ישראל, למשל כאלה שהובאו בשנים 2008-2010: "אם ישראל תתקוף – היא תובס עוד יותר [...] אם התוצאה של מלחמת יולי הייתה תבוסה לישראל, אזי היא תספוג תבוסה גדולה יותר במתקפה הבאה שלה",³² או: "העורף של האויב יספוג מטחים מרוכזים של טילים [...] הארגון למד את התובנות והלקחים על המנטאליות הישראלית החדשה [...]".³³

מרכיב חשוב בשיח היה הבלטת הפחד הישראלי. נעשה שימוש רב בביטויים "אזהרה", "דאגה", "בהלה", "חשש" ו"פחד". כך, למשל, נאמר בתקשורת: "תזכורת מבהילה שלוש שנים למלחמת לבנון השנייה [...] בישראל מודאגים: איום גדול מתמיד",³⁴ וכן: "חשש: אחרי העסקה, חזבאללה ישוב לסורו".³⁵ כתבה אחרת נשאה את הכותרת: "שלווה מתעתעת בצפון: הכל יכול להיגמר ברגע",³⁶ ובכתבה נוספת נקבע: "מלחמת לבנון הבאה תהיה שונה. שש שנים אחרי פתיחת מלחמת לבנון השנייה, בצה"ל מביטים בדאגה צפונה: חזבאללה אוסף מודיעין על הגדר [...]".³⁷ השיח בתקשורת על מוכנותו של צה"ל התנהל באופן אחר מהשיח סביב חזבאללה. פעילות צה"ל הוצגה כהגנתית, ובדרך כלל לא זכתה להגיע לכותרת הראשית, אלא רק כאשר הדבר בא בתגובה להצהרות או לנתונים שהעידו על חוזקו של חזבאללה. התקשורת הציגה את תהליך הפקת הלקחים של צה"ל ואת שיפור יכולותיו, ולרוב ציינה כי הצבא מאומן ומצויד טוב בהרבה מכפי שהיה ערב מלחמת לבנון השנייה: "[...] חזבאללה התעצם מאוד, אך הוא ימצא מולו צבא מאומן ומצויד בהרבה מזה שפגש במלחמת לבנון השנייה".³⁸ גם הידע המודיעיני של צה"ל על פריסת חזבאללה ויכולותיו הוצג בתקשורת: "4 שנים אחרי, צה"ל מציג: כך פרוש חזבאללה".³⁹ אט אט נבנתה תחושת ביטחון, אשר משתקפת היטב מפיו של קצין בכיר, שצוטט בשנת 2011: "נוכל להם, אפילו בלי להשאיר ספק כמו ב־2006".⁴⁰

לאחריה והן בחלוף השנים. כך, למשל, בשנת 2007 טענו כחמישים אחוזים מהנסקרים כי אף אחד מהצדדים לא ניצח במלחמה זו; 23 אחוזים סברו שישאל ניצחה בה; 26 אחוזים גרסו שחזבאללה הוא שניצח. לעומת זאת, ברמה המהותית, הן תוך כדי המלחמה ומיד לאחריה, והן בחלוף השנים, רוב הציבור (60-67 אחוזים) תמך בהחלטה לפתוח במלחמה וסבר שהיא הייתה מוצדקת בנסיבות שנוצרו.²⁹

מלחמת לבנון השנייה למלחמת לבנון השלישית

החל מ־2009, השיח התקשורתי עבר מעיסוק במלחמת לבנון השנייה אל שימוש בה כבסיס להתהוותה של מלחמת לבנון השלישית. אופיו של הסיקור התקשורתי הפך לדטרמיניסטי, תוך שהוא משדר כי מדובר רק ב"עניין של זמן" עד שתפרוץ המלחמה הבאה. מלחמת לבנון השלישית מוצגת כעובדה קיימת, וההתמקדות היא במאפייני העימות

החל מ־2009, השיח התקשורתי עבר מעיסוק במלחמת לבנון השנייה אל שימוש בה כבסיס להתהוותה של מלחמת לבנון השלישית. אופיו של הסיקור התקשורתי הפך לדטרמיניסטי, תוך שהוא משדר כי מדובר רק ב"עניין של זמן" עד שתפרוץ המלחמה הבאה. מלחמת לבנון השלישית מוצגת כעובדה קיימת, וההתמקדות היא במאפייני העימות הצפוי

הצפוי. כך, למשל, צוין בשנים 2011-2012 ש"מלחמת לבנון השלישית תיראה אחרת"³⁰ וכי "איסוף המודיעין שלהם [של חזבאללה] על כוחות צה"ל מהווה חלק מההכנות שלהם למלחמת לבנון השלישית".³¹ הדפוס הדומיננטי היה של מלחמת מילים, שבמרכזה עומד מאזן עוצמה והרתעה הדדי בין שני השחקנים במלחמה הבאה: צה"ל מול חזבאללה. הסיקור עסק בשאלה "מי יותר חזק", והדגש הושם על חוזקו ויכולותיו של חזבאללה, בעוד שחוזקו ויכולותיו של צה"ל היו שוליים יותר. התקשורת נתנה במה מרכזית לבכירי חזבאללה, ובמיוחד לנכסראללה. הציטוטים הרבים מנאומיו תפסו כותרות ראשיות ועמדו במרכזן של כתבות

המאמר לקוח ממזכר מיוחד: 'העשור השקט': 2006-2016, בהוצאת המכון למחקרי ביטחון לאומי, שצפוי להתפרסם במהלך 2016.

האיום, מוזכר כי: "[...] בצה"ל יש גם מי שמדגיש את ההתחזקות הישראלית [...] קצין שריון ראשי: חזבאללה לא יוכל לעצור אותנו [...] לחזבאללה תהיה הפתעה ברמת המוכנות שלנו, ביכולת שלנו להתמודד אתו [...]".⁴⁷

מסקנות וסיכום

בבחינה של זיכרון, נודעת חשיבות לאפקט המייד, ובמצב של מלחמה – כיצד נזכרת המלחמה מיד עם סיומה. לעתים, זיכרון זה מתקבע ומשאר חותם בל ימחק. האפקט המייד של מלחמת לבנון השנייה בשיח התקשורתי היה לכאורה של כישלון צבאי בניהול המלחמה ובהתנהלות צה"ל. ואכן, בתקופה הסמוכה לסיום המלחמה שלט הנרטיב, לפיו ישראל יצאה ממנה ללא הישג צבאי. נראה שהזמן שחלף ריכך חלק מהיבטים אלה, והדברים נראים כיום פחות חמורים.

באופן טבעי, ניכרת עם השנים ירידה בעיסוק התקשורתי במלחמת לבנון השנייה ובהשלכותיה. במובנים רבים, דווקא אי-העיסוק במלחמה העצים את תחושת השקט בצפון. כאשר המלחמה עלתה בכל זאת לסדר היום התקשורתי, השיח התמקד בסוגיות של הפעלת הכוח ופחות מכך בתוצאות האסטרטגיות של המלחמה. נושאים מדיניים משמעותיים שקשורים לתוצאות מלחמת לבנון השנייה כמעט ולא נדונו בתקשורת, וכאשר נדונו, הם נדחקו לשוליים (למשל, ההיבטים המדיניים של החלטת מועצת הביטחון 1701: הרחקת מאחזי חזבאללה מהגבול, פריסת יוניפי"ל המורחב, סימון "הקו הכחול" עם לבנון, הלגיטימציה הבינלאומית לישראל לתקיפת העברות אמל"ח לחזבאללה ועוד).

בחלוף השנים, השיח התקשורתי הדומיננטי גרס שבמבט לאחור, המלחמה הייתה מעט יותר מוצלחת משנדמה היה במהלכה ומיד לאחריה. הממצאים מצביעים על כך שהשיח על מלחמת לבנון השנייה, או אולי על כל מלחמה, הוא שיח של תהליך מתמשך ומשתנה. נראה כי הזמן שחולף עשוי לאפשר יצירת שיח ענייני, מקצועי ובעל ראייה רחבה יותר, כפי שהוכח כבר בעבר.

היבט משלים לדפוס זה ניתן לראות בניהול לוחמה פסיכולוגית. זאת, על ידי העברת מסרים באופן עקיף לחזבאללה סביב יום השנה למלחמה, כמו למשל מסרים ביחס לאמצעים טכנולוגיים חדישים של ישראל. כך, לסיקור תרגיל של חיילי "שחף" – יחידת האיסוף הקרבי של צה"ל – בו דימו מעקב צמוד אחר פעילות חזבאללה, הוצמדה הכותרת: "חזבאללה פועל: ה'שחף' הישראלי צופה". בכתבה צוטטו דבריו של מפקד היחידה בשנת 2009, שאמר על לוחמי חזבאללה כי "הם לא קופאים על השמרים [...] אבל אנחנו מכינים בנק מטרות, ובשעת הצורך נדע להכות".⁴¹ כתבה אחרת משנת 2012, תחת הכותרת "נסראללה, הבק"סיות ישימו עליך עין", סיפרה שבקרוב יכניס צה"ל לפעילות מבצעית מערכת גילוי המבוססת

בבחינה של זיכרון, נודעת חשיבות לאפקט המייד, ובמצב של מלחמה – כיצד נזכרת המלחמה מיד עם סיומה. לעתים, זיכרון זה מתקבע ומשאר חותם בל ימחק. האפקט המייד של מלחמת לבנון השנייה בשיח התקשורתי היה לכאורה של כישלון צבאי בניהול המלחמה ובהתנהלות צה"ל. ואכן, בתקופה הסמוכה לסיום המלחמה שלט הנרטיב, לפיו ישראל יצאה ממנה ללא הישג צבאי. נראה שהזמן שחלף ריכך חלק מהיבטים אלה, והדברים נראים כיום פחות חמורים

על שילוב המערכות הקיימות.⁴² אזכור העוצמה הטכנולוגית בא לעיתים לידי ביטוי באופן עקיף, למשל סביב יום השנה למלחמה: "מערכת 'כיפת ברזל' הצליחה לירות מטרות [...] סיבה לגאווה",⁴³ וכן: "'החץ' ידמה יירוט 'שיהאב 3' בתנאי אמת",⁴⁴ או: "'מעיל רוח' לטנקים: הניסויים הושלמו בהצלחה";⁴⁵ ועוד: "אחרי שנים של פעילות: נחשף טיל הנ"ט 'תמוז'".⁴⁶

לבסוף יש לציין כי איומי חזבאללה מצוטטים בהרחבה רבה יותר מאשר ציטוטים מהצד הישראלי. נמצאו מעט ציטוטים של השמעת איומים מצד ישראל. אחד מהם הופיע בשנת 2008, בכתבה שנפתחה בדיווח על מערכת הביטחון, בה מתרבים הקולות שמזהירים מהתעצמות חזבאללה. רק בהמשך, לאחר תיאור

המאמר לקוח ממזכר מיוחד: 'העשור השקט': 2006-2016, בהוצאת המכון למחקרי ביטחון לאומי, שצפוי להתפרסם במהלך 2016.

Presentation of Israel's the Visual History in Commemorative Newspaper Supplements", *The Communication Review* 5 no. 3 (2002): 177-205.

4 למשל, סביב יום השנה לחיסולו של עימאד מורנייה; סביב חיסולו של סמיר קונטאר; סביב חיסולם של בכירי חזבאללה בקוניטרה ב־2015, ובהם ג'יהאד בנו של עימאד מורנייה; סביב האירוע שבמהלכו נהרגו שני חיילי צה"ל ונפצעו שבעה, כשמחבלי חזבאללה ירו טיל נ"ט לעבר רכב סיור לא ממוגן בהר דב (ינואר 2015), ועוד.

5 **ישראל היום** יוצא לאור החל משנת 2007. למשל, חוברת מיוחדת של **העין השביעית**, המוקדשת לתקשורת ולמלחמה (חוברת 64, ספטמבר 2006). כמו כן, סדרת הפרסומים של בית ספר רוטשילד־קיסריה לתקשורת, אוניברסיטת תל אביב (סה"כ חמש חוברות) ומאמרים אקדמיים רבים שפורסמו בכתבי עת בארץ ובחו"ל.

7 יוסי בן ארי, **מלחמת לבנון השנייה בראי הפרשנות של התקשורת הכתובה בישראל: ניתוח "אקורד הסיום" - מהלך המתקפה היבשתית הכוללת, 13-11 באוגוסט 2006**, תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, בית ספר רוטשילד־קיסריה לתקשורת, 2007. לפי אחד הסקרים, 49 אחוזים מהציבור טענו שהתקשורת פוגעת במורל החיילים, ו־47 אחוזים סברו כי היא פוגעת במורל העורף; ג' יומן, **הביקורת הציבורית על התקשורת במלחמת לבנון 2006**, תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, בית ספר רוטשילד־קיסריה לתקשורת, 2007.

9 "מלחמה עד הרגע האחרון, התקשורת הישראלית במלחמת לבנון השנייה", **קשב - מרכז להגנת הדמוקרטיה בישראל**, ירושלים, 2007; יורם פרי, "שינויים קוסמטיים או שינויים מהותיים? יחסי תקשורת־ביטחון בראשית המאה העשרים ואחת", **מסגרות מדיה**, 1, 2007, עמ' 143-158.

10 בן ארי, **מלחמת לבנון השנייה בראי הפרשנות של התקשורת הכתובה בישראל**.

11 תמר ליבס וזוהר קמפף, **מ"קורי עכביש" ל"חומה בצורה" ובחזרה: המיצוב המשתנה של העורף במלחמת לבנון השנייה**, תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, בית ספר רוטשילד־קיסריה לתקשורת, 2007.

12 פרי, "שינויים קוסמטיים או שינויים מהותיים?"; "מלחמה עד הרגע האחרון".

13 הלל נוסק ויחיאל לימור, "צבא ותקשורת במאה העשרים ואחת: לקראת דגם חדש של יחסים" בתוך: **ביטחון ותקשורת, דינמיקה של יחסים**, אודי לבל עורך (באר שבע: מכון בן־גוריון לחקר ישראל, אוניברסיטת בן־גוריון בנגב, 2006), עמ' 69-100.

14 "מלחמה עד הרגע האחרון".

15 רועי נחמיאס, "ישראל כשלה במודיעין במלחמה", *Ynet*, 3 באוגוסט 2007.

16 "בכיר בחזבאללה: יש אופציה למלחמה עם ישראל", *Ynet*, 2 באוגוסט 2008.

זיכרון מלחמות העבר בתקשורת נעשה מתוך ההווה, ובה בעת התקשורת מפרשת את העתיד על פי זיכרון העבר. השיח התקשורתי על מלחמת לבנון השנייה נע בין המלחמה שהייתה ובין המלחמה שתהיה. במידה רבה, הזיכרון מעצב את פני המלחמה בעתיד, ומלחמת לבנון השנייה מעצבת את פני מלחמת לבנון השלישית.

השיח הדומיננטי שעולה מהמחקר על מלחמת לבנון השלישית מעורר מחשבה. מצד אחד, ניתן לטעון כי התקשורת נוהגת באחריות כשהיא עוסקת במוכנות הצבא למלחמה הבאה ובהכנה תודעתית של הציבור אליה. מצד שני, ייתכן ובעצם הצגתה של התקשורת את המלחמה הבאה באופן דטרמיניסטי וכעובדה מוגמרת, היא יוצרת מציאות, בבחינת "נבואה שמגשימה את עצמה". כך גם לגבי הצנעת עוצמתו של צה"ל, אשר עשויה להתבטא בהשלכות משמעותיות, אם לוקחים בחשבון שחזבאללה, או אויבים אחרים של ישראל, עוקבים אחר השיח וערים למגמות הקיימות בו.

לסיכום, הביקורת על מלחמת לבנון השנייה שמופיעה בתקשורת לאורך השנים מתמקדת במידת היעילות של תפקוד המערכת הצבאית באותה מלחמה. התקשורת אינה בוחנת באיזו מידה המערכה הצבאית השיגה את המטרות והיעדים שהמערכת הפוליטית והביטחונית קבעה, וכמעט שאין ביקורת מהותית על הנחות היסוד של מערכת הביטחון, על עקרונות הדוקטרינה הצבאית ועל תוקפה של תפיסת ההכרעה הצבאית בעידן העימותים הנוכחי.

הערות

1 Maurice Halbwachs, *The Collective Memory* (New York: Harper & Row, 1980); Michael Schudson, "The Objectivity Norm in American Journalism", *Journalism* 2 no. 2 (August 2001): 149-170.

2 מוטי ניגר, אורן מאירס ואיל זנדברג, "אתם זוכרים את השירים: תרבות פופולרית, זיכרון קולקטיבי ושידורי הרדיו בישראל ביום הזיכרון לשואה ולגבורה, 2002-1993", **מגמות**, כרך מ"ו, גיליון 2-1, 2002, עמ' 280-254.

3 Oren Meyers, "Still Photographs, Dynamic Memories: An Analysis of

המאמר לקוח ממזכר מיוחד: **'העשור השקט': 2006-2016**, בהוצאת המכון למחקרי ביטחון לאומי, שצפוי להתפרסם במהלך 2016.

- 17 טל רבינובסקי, "קפלינסקי: טעות לבנון – מפקדים נשארו בפלזמות", *Ynet*, 12 ביולי 2009.
- 18 יוסי יהושע, "סרטון שממחיש את הכשלים", **ידיעות אחרונות**, 29 ביולי 2012.
- 19 אלכס פישמן, "דימוי עצמי נמוך", **ידיעות אחרונות**, 17 ביולי 2007.
- 20 יוסי יהושע ואמירה לם, "אנחנו טעינו אבל חזבאללה הפסיד במלחמה", **ידיעות אחרונות**, 13 ביולי 2013.
- 21 חגי עינב, "אלוף פיקוד הצפון אייזנקוט: לא עוד 'קורי עכביש'", *Ynet*, 8 ביולי 2009.
- 22 למשל: דן מרגלית, "ההנהגה הכושלת הוחלפה", **ישראל היום**, 9 ביולי 2009; דן מרגלית, "לחזק את ההרתעה הישראלית", **ישראל היום**, 21 באפריל 2010.
- 23 יוסי יהושע, "המערכה הבאה בצפון תהיה קשה יותר", **ידיעות אחרונות**, 29 ביולי 2012.
- 24 יואב זיתון, "מלחמת לבנון הבאה תהיה שונה: גולדסטון יחוויר", *Ynet*, 5 ביולי 2012.
- 25 רון בן ישי, "4 אחרי המלחמה: מה למדנו?", *Ynet*, 10 ביולי 2010.
- 26 רון בן ישי, "מלחמת לבנון השלישית תיראה אחרת", *Ynet*, 13 ביולי 2011.
- 27 אמנון אברמוביץ, ערוץ 2, 15 ביולי 2014.
- 28 קרנית גולדווסר, "זה מה שנשאר לנסראללה", **ידיעות אחרונות**, 18 ביולי 2013.
- 29 למשל: מרגלית, "ההנהגה הכושלת הוחלפה"; מרגלית, "לחזק את ההרתעה הישראלית".
- 30 בן ישי, "מלחמת לבנון השלישית תיראה אחרת".
- 31 יואב זיתון, "בעיניים של נסראללה: הצנחנים תרגלו סמוך לגבול", *Ynet*, 12 ביולי 2012.
- 32 "חזבאללה: אם ישראל תתקוף – היא תובס עוד יותר", *Ynet*, 9 ביולי 2010.
- 33 רועי נחמיאס, "חזבאללה ערוך ומוכן לנקמה על רצח מורנייה", *Ynet*, 22 באוגוסט 2008.
- 34 "אסד מאיץ את חימוש חזבאללה ומפתח טילים", *Ynet*, 16 ביולי 2011.
- 35 חנן גרינברג, "חשש: אחרי העסקה חזבאללה ישוב לסור", *Ynet*, 14 ביולי 2008.
- 36 חנן גרינברג, "שלווה מתעתעת בצפון: 'הכל יכול להיגמר ברגע'", *Ynet*, 26 באפריל 2010.
- 37 זיתון, "מלחמת לבנון הבאה תהיה שונה: גולדסטון יחוויר".
- 38 גרינברג, "חשש: אחרי העסקה, חזבאללה ישוב לסור".
- 39 חנן גרינברג, "4 שנים אחרי, צה"ל מציג: כך פרוש חזבאללה", *Ynet*, 7 ביולי 2010; חנן גרינברג, "5 שנים למלחמה, צה"ל נערך לבאה: 'נוכל להם'", *Ynet*, 11 ביולי 2011.
- 40 גרינברג, "5 שנים למלחמה, צה"ל נערך לבאה: 'נוכל להם'".
- 41 חנן גרינברג, "חזבאללה פועל: ה'שחף' הישראלי צופה", *Ynet*, 3 בספטמבר 2009.
- 42 יואב זיתון, "נסראללה, הבק"סיות ישימו עליך עין", *Ynet*, 24 ביולי 2012.
- 43 חנן גרינברג, "מערכת 'כיפת ברזל' הצליחה לייט מטרות", *Ynet*, 15 ביולי 2009.
- 44 רון בן ישי, "'החץ' ידמה ירוט 'שיהאב 3' בתנאי אמת", *Ynet*, 21 ביולי 2009.
- 45 אפרת וייס, "'ימעיל רוח' לטנקים: הניסויים הושלמו בהצלחה", *Ynet*, 6 באוגוסט 2009.
- 46 חנן גרינברג, "אחרי שנים של פעילות: נחשף טיל הנ"ט 'תמוז'", *Ynet*, 1 באוגוסט 2011.
- 47 חנן גרינברג, "קצין שריון ראשי: חזבאללה לא יוכל לעצור אותנו", *Ynet*, 4 באוגוסט 2008.